

УДК 336.711(477)(073)

Любіч О. О., Бортніков Г. П.

НАДІЙНІСТЬ КРЕДИТНИХ РЕЙТИНГІВ ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ДЕФОЛТІВ БАНКІВ

Кредитні рейтинги банків є важливим інструментом не лише у прийнятті інвестиційних рішень, а й у виборі вкладниками найприйнятнішої депозитної установи. Фінансовий ринок України включає сегмент рейтингових послуг, на якому зосереджують діяльність міжнародні та національні рейтингові агентства. В усьому світі регулятори фінансових ринків посилюють вимоги до агентств стосовно достовірності, прозорості, точності кредитних рейтингів. Більшість українських банків, які регулятор визнав неплатоспроможними, мали завищені класи рейтингів, що значною мірою пов'язано з моделлю бізнесу рейтингових агентств, які отримують основні доходи від надання відповідних послуг. Запропоновано регуляторні заходи з радикального поліпшення механізму діяльності рейтингових агентств із урахуванням міжнародного досвіду, зокрема запровадження базових стандартів рейтингової оцінки фінансових установ, у тому числі банків, щодо обґрунтування оцінок, кваліфікації експертів, уникнення конфліктів інтересів та моніторингу, в межах гармонізації механізму регулювання рейтингових агентств із нормативно-правовою базою ЄС.

Ключові слова: кредитний рейтинг, рейтингові агентства, конфлікт інтересів, банківський сектор, банківська криза, проблемні банки.

Табл. 6. Літ. 23.

Любіч А. А., Бортніков Г. П.

НАДЕЖНОСТЬ КРЕДИТНЫХ РЕЙТИНГОВ ДЛЯ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ ДЕФОЛТОВ БАНКОВ

Кредитные рейтинги банков являются важным инструментом не только в принятии инвестиционных решений, но и в выборе вкладчиками наиболее приемлемого депозитного учреждения. Финансовый рынок Украины включает сегмент рейтинговых услуг, на котором сосредотачивают деятельность международные и национальные рейтинговые агентства. Во всем мире регуляторы финансовых рынков усиливают требования к агентствам относительно достоверности, прозрачности, точности кредитных рейтингов. Большинство украинских банков, которые были признаны регулятором неплатежеспособными, имели завышенные классы рейтингов, что в значительной степени связано с моделью бизнеса рейтинговых агентств, получающих основные доходы от предоставления соответствующих услуг. Предлагаются регулятивные меры по радикальному улучшению механизма деятельности рейтинговых агентств с учетом международного опыта, в частности введение базовых стандартов рейтинговой оценки финансовых учреждений, в том числе банков, по обоснованию оценок, квалификации экспертов, избеганию конфликтов интересов и мониторингу адекватности рейтингов, в рамках гармонизации механизма регулирования рейтинговых агентств с нормативно-правовой базой ЕС.

Ключевые слова: кредитный рейтинг, рейтинговые агентства, конфликт интересов, банковский сектор, банковский кризис, проблемные банки.

© Любіч О. О., Бортніков Г. П. 2015

Oleksandr Lyubich, Gennadiy Bortnikov

RELIABILITY OF CREDIT RATINGS TO PREDICT BANK OF DEFAULTS

Credit rating of banks is an important tool not only in making investment decisions, but in choosing the most appropriate deposit institutions by depositors. Ukrainian financial market includes the segment of rating services, with high concentration of national and international rating agencies. Worldwide regulators of financial markets are increasing requirements to agencies on reliability, transparency, and accuracy of credit ratings. Most Ukrainian banks that were deemed insolvent by regulator, had clearly overstated grade of rating, to large extent this is due to the business model of national rating agencies that receive major revenues from sale of rating services. Authors propose regulatory measures to radically improve the business model of rating agencies with regard to international experience, in particular, to establish basic standards of rating financial institutions, including banks, in justification of assessments, qualification of experts, to avoid conflicts of interest and monitor the adequacy of ratings under harmonization mechanism for regulation of rating agencies with EU legal framework.

Keywords: credit rating, rating agencies, conflicts of interest, banking, banking crisis, troubled banks.

JEL classification: G21, G24, G32, G34.

Кредитний рейтинг від будь-якого агентства – це колегіальна думка аналітиків, які послуговувалися публічною звітністю та додатковою інформацією від банку, наприклад, про якість кредитного портфеля, концентрацію в пасивах коштів, що припадають на одне джерело фінансування, присутність у регіонах. Проте такий висновок іноді може бути суб'єктивним і упередженим, що підштовхує учасників ринку до помилкових кроків або уповільнює реакцію на зростання ризику дефолту. Зацікавленість рейтингових агентств у отриманні доходів може переважати над вимогливістю й ретельністю аналізу фінансового стану банків. Як наслідок, знижується рівень довіри не лише до агентств, а й до банківського сектору, а учасники ринку більше покладаються на інсайдерську інформацію або власний аналіз.

Сутність кредитних рейтингів, їх вплив на інвестиційні рішення активно досліджують такі вітчизняні фахівці, як Л. Долінський [1], Л. Могилко [2], О. Карапетян [3], О. Пластун [4], О. Юркевич [5], та зарубіжні науковці А. Варга, П. Кумар, С. Чава [6], Д. Кісген, П. Страхан [7] та ін. Разом із тим недостатньо уваги приділено особливостям рейтингування банків кредитними рейтинговими агентствами, аналізу причин несвоєчасного або недостовірного оцінювання ними ризиків і порушень у дисципліні розкриття інформації для учасників ринку. Нові питання перед дослідниками та регуляторами постають у зв'язку з непоодинокими випадками банкрутств українських банків за останні два роки.

Мета статті – дослідити зв'язки між змінами кредитних рейтингів банків в Україні та визнанням їхньої неплатоспроможності, що дасть змогу оцінити результативність, своєчасність рейтингування і визначити шляхи вдосконалення регулювання діяльності рейтингових агентств (обрано часовий інтервал із 2014 р. по I кв. 2015 р.).

Рейтингові агентства відіграють важливу роль у функціонуванні ринку глобальних цінних паперів і банківських ринків, а інвестори, позичальники, емітенти та уряди використовують кредитні рейтинги як складову процесу прийняття обґрунтованих інвестиційних і фінансових рішень.

Рейтинги мають виконувати три функції:

- 1) вимірювання кредитного ризику емітента;
- 2) забезпечення порівняння;
- 3) дотримання єдиного стандарту.

Перша функція полягає в об'єктивному вимірюванні кредитного ризику емітента і розв'язанні проблеми фундаментальної асиметрії інформації між емітентами й інвесторами. Це допомагає першим отримати доступ до фінансування через ринки, оскільки чим вищий рейтинг, тим більшою є довіра до них інвесторів.

Друга функція – надання можливості для порівняння кредитного ризику, притаманного різним емісіям, і забезпечення послідовності використання єдиної шкали для формування інвесторами оптимальних портфелів.

Третя функція означає, що рейтинги надають учасникам ринку єдиний стандарт для позначення кредитного ризику. Агентства супроводжують встановлення або перегляд класу емітента (інструменту) обґрунтуванням своєї думки, а також складають прогноз щодо можливої зміни рейтингу.

У сучасній вітчизняній економічній літературі немає фундаментальних досліджень проблематики кредитних рейтингів, проте багато зарубіжних учених і практиків приділяють їй увагу. Слід відзначити роботи експертів ОЕСР, Світового банку, органів регулювання ринків цінних паперів і банківської діяльності.

Агентства повинні надавати інвесторам достовірну інформацію про ризикованість різних видів боргів, але насправді вводять їх в оману, пропонуючи позитивні оцінки неплатоспроможних фінансових установ і надзвичайно ризикових іпотечних цінних паперів, що посилює фінансову кризу. Опитування інвестиційних компаній, проведене Міжнародною організацією комісій з цінних паперів (далі – IOSCO), показало, що лише окремі середні та малі фірми використовують кредитні рейтинги для оцінювання привабливості фінансових інструментів. Більшість розглядає їх як допоміжний інструмент, котрий має доповнювати власний аналіз платоспроможності емітентів [8, с. 16–18].

З метою підвищення відповідальності рейтингових агентств американська комісія з цінних паперів та фондового ринку запровадила перелік національних статистичних організацій, що визнаються нею (Nationally Recognized Statistical Rating Organization – NRSRO). На сьогодні він налічує 11 кредитних рейтингових агентств [9]. У межах реформування системи регулювання фінансових ринків (так званий Закон Додда-Франка 2010 р. [10]) у США переглянуто правила діяльності рейтингових агентств, включаючи наявність системи внутрішнього контролю, регламентацію конфлікту інтересів, штрафів, розкриття інформації про результативність рейтингів, засади кредитного рейтингу тощо [11].

У жовтні 2009 р. Європейський парламент затвердив Положення Європейського парламенту і Європейської ради № 1060/2009 щодо кредитних рейтингових агентств. Основна мета єдиних правил – захист стабільності фінансових ринків та інвесторів [12]. Зокрема, передбачено, що рейтингові агентства повинні на добровільних засадах застосовувати Кодекс поведінки, виданий IOSCO. Положення вимагає від країн-членів призначити компетентний орган, на який покладатиметься відповідальність за контроль і регулювання рейтингових агентств.

Наприклад, у Словенії цю функцію виконує Народний банк Словенії. Положення ЄС № 462 Європейського парламенту та Ради ЄС від 21.05.2013 доповнило Положення № 1060/2009 [13]. У вересні 2014 р. прийнято три регулятивні положення Європейської комісії: вимоги до розкриття інформації емітентами, ініціаторами та спонсорами структурованих фінансових інструментів; вимоги щодо звітності кредитних рейтингових агентств про збори, отримані агентствами від своїх клієнтів; вимоги стосовно звітності рейтингових агентств у рамках “Європейської рейтингової платформи” [14; 15].

Бізнес рейтингових агентств має понад столітню історію, відколи у 1909 р. агентство Moody's розпочало свою діяльність. У 1924 р. агентства Fitch та Standard & Poor's увійшли на ринок рейтингових послуг, проте цей сектор фінансових ринків залишається дуже концентрованим. На сьогодні названі агентства контролюють, за різними оцінками, від 90 до 95 % ринку кредитних рейтингів. Як зазначено в доповіді експертів ОЕСР [16], ринок кредитних рейтингів у світі являє собою природну олігополію. Зауважимо, що рейтингові агентства Standard & Poors, Moody's і Fitch були визнані світовою спільнотою причетними до глобальної фінансової кризи, включаючи крах сек'юритизації іпотеки.

Рейтингові агентства мають надавати інвесторам інформативний аналіз ризиків, пов'язаних із борговими цінними паперами (державні й корпоративні облігації, депозитні сертифікати, муніципальні облігації, привілейовані акції й цінні папери, забезпечені активами, такі як облігації, забезпечені борговими зобов'язаннями, та іпотечні цінні папери). Ризикованість інвестицій у цінні папери визначається ймовірністю того, що боржник (емітент), корпорація, банк, держава або місцевий уряд не зможе своєчасно погасити борг.

До 1970 р. переважала бізнес-модель, за якою платив інвестор, тобто доходи рейтингових агентств формувалися за рахунок надходжень від користувачів рейтингів. Попит на рейтинги був порівняно стабільним. Робилися спроби створити рейтингові агентства, котрі діяли за моделлю неприбуткових організацій, наприклад, на базі засобів масової інформації, інформаційних агентств. Однак із 1970 по 2001 р. відбувався перехід до протилежної бізнес-моделі, за якої агентства отримували доходи від продажу рейтингових послуг емітентам фінансових інструментів. У сучасних умовах емітенти зобов'язань сплачують агентствам за послугу рейтингування, а для громадськості та інвесторів інформація про рейтинги є безкоштовною. Деякі агентства просувають третю модель, коли частина доходів надходить від користувачів, тобто “абонент платить”, але на українському ринку вона не поширена. Зауважимо, що в теперішній моделі бізнесу рейтингових агентств закладена супе-

речність. З одного боку, вони мають об'єктивно та відповідально оцінювати ризик дефолту позичальника, оскільки їм довіряють інвестори (а також аналітики й громадськість), з другого – агентство розраховує на отримання плати за послугу від постійних клієнтів, тому залежить від замовників, а отже, зацікавлене в завищенні рейтингових оцінок.

Українські банки рейтингуються трьома міжнародними агентствами (Standard & Poor's, FitchRatings і Moody's), а також національними агентствами: "Кредит-Рейтинг", "Експерт-Рейтинг", "Стандарт-Рейтинг", "Українське кредитно-рейтингове агентство (УКРА)", "Рюрік", "ІВІ-Рейтинг" (ІВІ-Rating). В основу кредитної оцінки покладено регулярну фінансову звітність банків, тому деякі вітчизняні агентства навіть не запитують додаткової інформації від емітентів, використовуючи лише публічні дані. Всі рейтингові агентства оприлюднюють свої методики оцінювання ризику дефолтів емітентів, які за основними параметрами дуже схожі. Аналіз змін кредитних рейтингів українських банків, що згодом були визнані проблемними й неплатоспроможними у 2014–2015 рр., проведений авторами, засвідчив: в оцінках домінували високі кредитні рейтинги інвестиційного класу (на рівні "BBB" і вище) навіть до моменту, коли банки були офіційно визнані неплатоспроможними; значення класу, гірші за "СС", практично не встановлювалися (коли клас опускався до рівня "ССС" та нижче, банки-емітенти просто припиняли договори на отримання рейтингів); агентства продовжували рейтингування банків до часу оголошення початку їх ліквідації; жодний банк серед тих, котрі отримували рейтинги міжнародних рейтингових агентств, не був визнаний неплатоспроможним (табл. 1).

Т а б л и ц я 1

Кредитні рейтинги банків на момент визнання їх неплатоспроможними у 2014–2015 рр.

Банк	До визнання неплатоспроможним	Після визнання неплатоспроможним
1. ПАТ "ВБР"	"uaAA"	"uaBB"
2. ПАТ "БРОКБІЗНЕСБАНК"	"uaAA"	Відкликаний
3. ПАТ "Дельта Банк"	"uaAA–"	Призупинений
4. ПАТ "УКРБІЗНЕСБАНК"	"uaA–"	Призупинений
5. АТ "ЗЛАТОБАНК"	"uaBBB+"	Призупинений
6. ПАТ "КБ "ПІВДЕНКОМБАНК"	"uaBBB+"	Припинено договір
7. АТ "ЄВРОГАЗБАНК"	"uaBBB+"	Відкликаний
8. ПАТ "РЕАЛ БАНК"	"uaBBB+"	"uaCC"
9. ПАТ "ТЕРРА БАНК"	"uaBBB+"	Призупинений
10. ПАТ "ЕНЕРГОБАНК"	"uaBBB"	"uaBBB"
11. АБ "УКООПСІЛКА"	"uaBBB"	"uaB–"
12. ПАТ "УКРГАЗПРОМБАНК"	"uaBBB"	"uaBB"
13. ПАТ "БАНК КИЇВСЬКА РУСЬ"	"uaBBB"	"uaBB"
14. ПАТ "БАНК КАМБІО"	"uaBBB"	Відкликаний

Закінчення табл. 1

Банк	До визнання неплатоспроможним	Після визнання неплатоспроможним
15. ПАТ "МЕЛІОР БАНК"	"uaBBB"	"uaCC"
16. ПАТ "ІНТЕРКРЕДИТБАНК"	"uaBBB"	"uaCC"
17. ПАТ "ПРОФІН БАНК"	"uaBBB"	"uaBB"
18. ПАТ "КБ "АКТИВ-БАНК"	"uaBBB"	"uaBB"
19. ПАТ "АКБ Банк"	"uaBBB–"	"uaBBB–"
20. АТ "ЗЛАТОБАНК"	"uaBBB–"	Призупинений
21. ПАТ "КБ "АКСІОМА"	"uaBBB–"	"uaBB"
22. АТ "БАНК ЗОЛОТІ ВОРОТА"	"uaBBB–"	Призупинений
23. ПАТ КБ "СТАНДАРТ"	"uaBB"	"uaCC"
24. ПАТ "БГ БАНК"	"uaBB"	Припинено договір
25. ПАТ "ВіЕйБі Банк"	"uaBB–"	Відкликаний
26. ПАТ "КБ "ПРОМЕКОНОМБАНК"	"uaB"	Призупинений
27. ПАТ "АСТРА БАНК"	"uaBBB–"	"uaB–"
28. АТ "КБ "ЕКСПОБАНК"	"uaCCC"	"uaCCC"
29. ПАТ "БАНК ФОРУМ"	"uaCCC"	Відкликаний
30. ПАТ "АКТАБАНК"	"uaCC"	"uaCC"
31. АТ "ІМЕКСБАНК"	"uaBBB+"	"uaBB"
32. ПАТ "КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК "ДАНІЕЛЬ"	"uaBB"	"uaCC"

Складено за: Національне рейтингове агентство "Стандарт-Рейтинг" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://standard-rating.com>; Національне рейтингове агентство "Кредит-Рейтинг" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.credit-rating.ua>; Національне рейтингове агентство "Експерт-Рейтинг" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.expert-rating.com>; Національне рейтингове агентство "Рюрік" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rurik.com.ua>; Національне рейтингове агентство UCRA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ucra.com.ua>; Національне рейтингове агентство "IBI-Rating" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibi.com.ua>.

Немає публічної інформації про наявні кредитні рейтинги у банків: АТ "ФІНРОСТБАНК", АТ БАНК "МЕРКУРІЙ", ПАТ "ПРАЙМ-БАНК", АБ "ПОРТО-ФРАНКО", Банк "Демарк", ПАТ КБ "ІНТЕРБАНК", ПАТ "ЛЕГБАНК", ПАТ "ГРІН БАНК", ПАТ "ОМЕГА БАНК", ПАТ "Західкомбанк", ПАТ "АКБ "КІЇВ", ПАТ "КБ "НАДРА", ПАТ "МІСЬКИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК", ПАТ "СТАРОКІЇВСЬКИЙ БАНК", ПАТ "Кредитпромбанк". Головна причина відсутності рейтингів – відмова самих банків від рейтингування, оскільки клас групи "С" вважається дуже ризиковим ("надмірно спекулятивним") і призводить до зростання вартості ресурсів або навіть унеможливає запозичення для банку на ринках.

Агентство "Кредит-Рейтинг" продемонструвало найбільшу вимогливість і відповідальність серед національних рейтингових агентств у перегляді рейтингів. У більшості випадків вони знижувалися до оголошення банків неплатоспроможними (табл. 2).

Т а б л и ц я 2
Історія кредитних рейтингів неплатоспроможних банків (2013–2015 рр.), встановлених агентством “Кредит-Рейтинг”

Банк	Рейтинг до визнання, дата	Дата рішення регулятора	Рейтинг після визнання, дата
ПАТ “КБ “ПРОМЕКОНОМБАНК”	29.10.2013 – підтверджено “uaBBV”, 07.02.2014 – банк внесено в контрольний список, 11.02.2014 – знижено до “uaB”	02.05.2014 – неплатоспроможний, 08.09.2014 – рішення про ліквідацію	29.04.2014 – рейтинг призупинено, 30.09.2014 – рейтинг відкликано
АТ “ЗЛАТОБАНК”	26.08.2014 – підтверджено “uaBBV-”, 12.12.2014 – прогноз на “негативний”, 18.12.2014 – банк внесено в контрольний список, 15.01.2015 – рейтинг призупинено	13.02.2015 – неплатоспроможний, 12.05.2015 – рішення про ліквідацію	–
АТ “КБ “ЕКСПОБАНК”	08.03.2014 – підтверджено “uaBBV-”, 11.09.2014 – знижено до “uaBBV”, 19.09.2014 – знижено до “uaCCC” (криза ліквідності та невиконання зобов’язань банку перед клієнтами)	25.09.2014 – неплатоспроможний, 26.01.2015 – рішення про ліквідацію	27.01.2015 – рейтинг відкликано
ПАТ “КБ “АКСІОМА”	22.05.2014 – підтверджено “uaBBV-”, 09.10.2014 – внесено в контрольний список із прогнозом “негативний”	10.10.2014 – неплатоспроможний, 30.01.2015 – рішення про ліквідацію	10.10.2014 – рейтинг знижено до “uaBBV”, 02.12.2014 – знижено до “uaB”, прогноз “негативний”, 29.01.2015 – рейтинг відкликано
АТ “БАНК ЗОЛОТІ ВОРОТА”	27.12.2011 – підтверджено “uaBBV-”	31.07.2014 – неплатоспроможний, 04.12.2014 – рішення про ліквідацію	31.07.2014 – призупинено, 09.12.2014 – рейтинг відкликано
ПАТ “ЕНЕРГОБАНК”*	28.02.2014 – знижено із рівня “uaA-” до “uaBBV”	12.02.2015 – неплатоспроможний	21.08.2014 – відкликано
ПАТ “АКБ Банк”	29.04.2014 – рейтинг “uaBBV-” внесено у контрольний список; 12.05.2015 – знижено до “uaBBV”	30.05.2014 – неплатоспроможний, 28.08.2014 – рішення про ліквідацію	20.06.2014 – знижено до “uaCCC”, 19.09.2014 – рейтинг відкликано

* Банк не повідомляв на своєму сайті про зниження рейтингів. Інше агентство “Стандарт-Рейтинг” у день оголошення ПАТ “ЕНЕРГОБАНК” неплатоспроможним оновило рейтинг банку на рівні “uaB-” (прогноз негативний), зниження на один клас.

Складено за: Національне рейтингове агентство “Кредит-Рейтинг” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.credit-rating.ua>.

Рейтинги агентства “IBI-Rating” своєчасно не попереджали ринок про підвищену ймовірність дефолту. Всі проблемні банки мали рейтинг інвестиційного класу. Рейтинги були знижені до спекулятивного рівня лише після оголошення банків неплатоспроможними (табл. 3).

Т а б л и ц я 3

**Історія кредитних рейтингів неплатоспроможних банків
(період 2014–2015 рр.), встановлених агентством “IBI-Rating”**

Банк	Рейтинг до визнання, дата	Дата рішення регулятора	Рейтинг після визнання, дата
ПАТ “Дельта Банк”	28.03.2014 – підтверджено рейтинг банку та його облігацій “uaAA–”	03.03.2015 – неплатоспроможний	19.06.2014 – рейтинг призупинено
АТ “ЄВРОГАЗБАНК”	17.06.2014 – знижено з “uaBBB+” до “uaBBB–”, 11.07.2014 – знижено до “uaBB”	16.07.2014 – неплатоспроможний, 18.11.2014 – рішення про ліквідацію	20.11.2014 – рейтинг відкликано
ПАТ “ПРОФІН БАНК”	18.12.2014 – підтверджено “uaBBB”, збережено прогноз “у розвитку” та виключено з контрольного списку	19.01.2015 – неплатоспроможний, 20.04.2015 – рішення про ліквідацію	20.01.2015 – рейтинг знижено до “uaBB”, 30.04.2015 – рейтинг призупинено
АТ “ІМЕКСБАНК”	09.09.2014 – оновлено “uaBBB+”, прогноз рейтингу “у розвитку”	26.01.2015 – неплатоспроможний	27.01.2015 – знижено кредитний рейтинг до “uaBB”, прогноз “негативний”
ПАТ “ТЕРРА БАНК”	07.04.2014 – підтверджено рейтинг “uaBBB+”, прогноз “стабільний” 12.08.2014 – знижено до “uaBB”	21.08.2014 – неплатоспроможний, 23.12.2014 – рішення про ліквідацію	26.08.2014 – рейтинг призупинено

С к л а д е н о за: Національне рейтингове агентство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibi.com.ua>.

Рейтинги агентства “Рюрік” були відкликані внаслідок невиконання банками-замовниками зобов’язань. Загалом рейтингові оцінки не попереджали учасників ринку про зростання ймовірності дефолтів. Рейтинги банків, стосовно яких було прийнято рішення про ліквідацію, відкликалися із запізненням (табл. 4).

Рейтинги агентства “УКРА” здебільшого своєчасно не попереджали учасників ринку про зростання ймовірності дефолтів банків, а знижувалися, як правило, лише після оголошення банку неплатоспроможним (табл. 5). Для просування на ринку це агентство запровадило такий маркетинговий хід: у перші роки його діяльності рейтингування проводилося безкоштовно та без згоди самих емітентів, без укладення з ними відповідних угод, на базі офіційної фінансової звітності, при цьому обиралися найстабільніші банки. Це робилося для того, щоб створити враження на ринку, ніби агентство має в портфелі представницький набір замовників.

Т а б л и ц я 4
Історія кредитних рейтингів неплатоспроможних банків (2013–2015 рр.), встановлених агентством “Рюрік”

Банк	Рейтинг до визнання, дата	Дата рішення регулятора	Рейтинг після визнання, дата
ПАТ “КБ “ПІВДЕНКОМ-БАНК”	17.12.2013 – підтверджено “uaBBV+”, прогноз “стабільний”, 27.02.2014 – призупинено рейтинг (невиконання зобов’язань за контрактом), 31.03.2014 – відкликано (ненадання інформації)	26.05.2014 – неплатоспроможний, 24.09.2014 – рішення про ліквідацію	–
ПАТ КБ “СТАНДАРТ”	26.12.2014 – підтверджено “uaBBV+”, 05.02.2015 – знижено до “uaBB” (погіршення платоспроможності)	09.02.2015 – неплатоспроможний	20.02.2015 – знижено до “uaCC”, підтвердження 20.03.2015
ПАТ “БАНК КАМБІО”	29.08.2014 – підтверджено “uaBBV”, прогноз “стабільний”, 01.10.2014 – призупинено (припинення договірних зобов’язань)	05.12.2014 – неплатоспроможний, 27.02.2015 – рішення про ліквідацію	03.03.2015 – відкликано (рішення НБУ про ліквідацію банку)
ПАТ “БГ БАНК”	28.02.2014 – підтверджено “uaBBV+”, прогноз “стабільний”, 25.04.2014 – знижено до “uaBB” (спад ліквідності) та 26.06.2014 – відкликано (припинення договірних зобов’язань)	27.11.2014 – неплатоспроможний, 27.02.2015 – рішення про ліквідацію	–
ПАТ “МЕЛІОР БАНК”	19.09.2014 – підтверджено “uaBBV” зі зміною прогнозу на “позитивний”	10.10.2014 – неплатоспроможний, 13.02.2015 – рішення про ліквідацію	10.10.2014 – знижено до “uaCC”, прогноз “у розвитку”, 13.02.2015 – відкликано рейтинг
ПАТ “АКТАБАНК”	27.06.2014 – підтверджено “uaA-”, прогноз “стабільний”, 12.08.2014 – знижено до “uaCC”, прогноз “у розвитку” (погіршення фінансових показників та невиконання нормативів)	16.09.2014 – неплатоспроможний, 15.01.2015 – рішення про ліквідацію	17.10.2014 – підтверджено рейтинг, 30.12.2014 – призупинено рейтинг (емітент не надавав звітності), 20.01.2015 – відкликано

Закінчення табл. 4

Банк	Рейтинг до визнання, дата	Дата рішення регулятора	Рейтинг після визнання, дата
ПАТ "ІНТЕРКРЕДИТ-БАНК"	29.08.2014 – підтверджено "uaBBB", прогноз "стабільний"	09.10.2014 – неплатоспроможний, 16.01.2015 – рішення про ліквідацію	10.10.2014 – знижено до "uaCC", прогноз "у розвитку", 10.12.2014 – відкликано рейтинг (припинення договірних зобов'язань)
АТ "БАНК ЗОЛОТІ ВОРОТА"	16.05.2014 – підтверджено "uaBBB", 27.06.2014 – призупинено (припинення договірних зобов'язань)	31.07.2014 – неплатоспроможний, 04.12.2014 – рішення про ліквідацію	10.12.2014 – відкликано рейтинг
ПАТ "РЕАЛ БАНК"	07.02.2014 – підтверджено "uaBBB+", прогноз "стабільний"	28.02.2014 – неплатоспроможний, 21.05.2014 – рішення про ліквідацію	03.03.2014 – знижено рейтинг до "uaCC", прогноз "у розвитку", 23.05.2014 – рейтинг відкликано
ПАТ "КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК "ДАНІЕЛЬ"	14.08.2013 – підтверджено "uaBBB –", прогноз "у розвитку", 22.11.2013 – знижено рейтинг до "uaBB"	16.01.2014 – неплатоспроможний, 15.04.2014 – рішення про ліквідацію	17.01.2014 – знижено до "uaCC", 20.01.2014 – рейтинг призупинено (невиконання договірних зобов'язань), 20.02.2014 – рейтинг відкликано

* У висновку агентства йшлося, зокрема, про високу якість кредитного портфеля цього банку, залучення коштів на умовах субординованого боргу, заплановане збільшення статутного капіталу та призначення банку Фондом гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) для здійснення виплат вкладникам АТ "БАНК ЗОЛОТІ ВОРОТА", отримання статусу кваліфікованого інвестора і прийняття частини активів та зобов'язань АТ "БАНК ЗОЛОТІ ВОРОТА", що підтверджувало високу репутацію ПАТ КБ "СТАНДАРТ".

Складено за: Національне рейтингове агентство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rurik.com.ua>.

Т а б л и ц я 5
Історія кредитних рейтингів неплатоспроможних банків (2014–2015 рр.), встановлених агентством “УКРА”

Банк	Рейтинг до визнання, дата	Дата рішення регулятора	Рейтинг після визнання, дата
ПАТ “КБ “ПІВДЕНКОМБАНК”	Підтверджено “uaBBB”	26.05.2014 – неплатоспроможний, 26.09.2014 – рішення про ліквідацію	27.05.2014 – знижено до “uaBB”
ПАТ “БАНК ФОРУМ”	“uaCCC”, прогноз “негативний”	14.03.2014 – неплатоспроможний, 13.06.2014 – рішення про ліквідацію	17.06.2014 – відкликано рейтинг
ПАТ “Дельта Банк”	17.10.2014 – підтверджено рейтинг облігацій та банку “uaAA–”, 28.11.2014 – знижено рейтинг банку до “uaBBB”	02.03.2015 – неплатоспроможний	03.03.2015 – знижено до “uaBB”, 02.04.2015 – призупинено (завершення договору)
ПАТ “ВБР”	Підтверджено “uaA”, прогноз “стабільний”	28.11.2014 – неплатоспроможний	28.11.2014 – знижено до “uaBB”
ПАТ “УКРГАЗПРОМБАНК”	26.12.2014 – підтверджено “uaBBB”	07.04.2015 – неплатоспроможний	08.04.2015 – знижено до “uaBB”, прогноз “негативний”
ПАТ “УКРБІЗНЕСБАНК”	04.06.2014 – підтверджено “uaA–”, 01.12.2014 – призупинено (відсутність інформації від емітента)	26.12.2014 – неплатоспроможний, 23.04.2015 – рішення про ліквідацію	–
ПАТ “БАНК “КИЇВСЬКА РУСЬ”	15.09.2014 – присвоєно “uaBBB”, прогноз “стабільний”	20.03.2015 – неплатоспроможний	20.03.2015 – знижено до “uaBB”
ПАТ “КБ “АКТИВ-БАНК”	28.05.2014 – підтверджено “uaBBB”	02.09.2014 – неплатоспроможний, 23.12.2014 – рішення про ліквідацію	13.08.2014 – знижено до “uaBB”, 24.12.2014 – відкликано рейтинг

Складено за: Національне рейтингове агентство [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://ucra.com.ua>.

Агентство “Експерт-Рейтинг” допускало запізнення щодо оприлюднення інформації про погіршення класу та прогнозу рейтингів. У двох випадках кредитні рейтинги були завищені (на рівні “А”), зокрема, занадто оптимістично оцінювалася підтримка банків акціонерами (табл. 6). Зазначимо, що в 2013 р. “Експерт-Рейтинг” відкликав кредитні рейтинги у двох банків, офіційно визнаних у 2014 р. неплатоспроможними: 1 серпня 2013 р. – ПАТ “Кредитпромбанк” на прохання клієнта та 21.08.2013 – ПАТ “ПРОФІН БАНК” у зв’язку з ненаданням банком фінансової звітності.

Т а б л и ц я 6

Історія кредитних рейтингів неплатоспроможних банків (2013–2015 рр.), встановлених агентством “Експерт-Рейтинг”

Банк	Рейтинг до визнання, дата	Дата рішення регулятора	Рейтинг після визнання, дата
ПАТ “ВіЕйБі Банк”	21.11.2014 – підтверджено “uaBB–”*	20.11.2014 – неплатоспроможний, 17.03.2015 – рішення про ліквідацію	17.03.2015 – відкликано рейтинг
АТ “АСТРА БАНК”	26.06.2014 – рейтинг “uaAA–” відкликано (на прохання банку), 23.12.2014 відновлено рейтинг на рівні “uaBBB”, 10.03.2015 – знижено до “uaBBB–”	19.03.2015 – неплатоспроможний	20.03.2015 – знижено до “uaB–”
ПАТ “БРОКБІЗНЕС-БАНК”	27.08.2014 – підтверджено “uaAA”**	03.03.2014 – неплатоспроможний, 10.06.2014 – рішення про ліквідацію	03.03.2014 – рейтинг припинено, 11.06.2014 – відкликано
ПАТ “ВБР”	17.05.2013 – підвищено до “uaAA”, 08.04.2014 – знижено до “uaA+”; 29.09.2014 – відкликано рейтинг на прохання банку	28.11.2014 – неплатоспроможний	–
АБ “УКООПСІАКА”	22.12.2014 – оновлено “uaBBB–”	22.01.2015 – неплатоспроможний, 22.04.2015 – рішення про ліквідацію	22.01.2015 – знижено до “uaB–” (банк не надав звітності та відповідей на запит аналітиків, не підтвердив виконання нормативів)

* З осені 2014 р. агентство підтримувало довгостроковий кредитний рейтинг ПАТ “ВіЕйБі Банк” на спекулятивному рівні з урахуванням того, що ФГВФО докладав зусиль, спрямованих на пошук інвесторів для банку, й неодноразово продовжував терміни подання заявок від потенційних інвесторів.

** Агентство визнає, що вивчення публічних виступів офіційних осіб НБУ, даних фінансової звітності банку за І кв. 2014 р., а також особливої інформації емітента показало, що протягом II півріччя 2013 р. і I кв. 2014 р. банк регулярно надавав недостовірну інформацію про якість кредитного портфеля, обсяги докапіталізації та ліквідності, а також із порушеннями публікував дані про зміни в складі керівництва. Починаючи з 3 березня по 11 червня 2014 р. “Експерт-Рейтинг” утримувався від відкликання рейтингу, оскільки у Верховній Раді України був зареєстрований законопроект від 11.03.2014 № 4400, що передбачав націоналізацію ПАТ “БРОКБІЗНЕСБАНК”, а, відповідно, відновлення роботи банку.

Складено за: Національне рейтингове агентство “Експерт-Рейтинг” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.expert-rating.com>.

Проведений аналіз свідчить, що національні агентства переглядають кредитні рейтинги переважно на підставі двох загальновідомих учасникам ринку фактів: визнання неплатоспроможності або ліквідації регулятором та оприлюднення квартальної (річної) фінансової звітності. Проте до моменту визнання неплатоспроможним банк, як правило, перебуває кілька місяців у проблемному стані, і цей факт своєчасно не розголошується. Банки оприлюднюють квартальні звіти іноді із суттєвим запізненням. Звітність може бути недостовірною або неповною в істотних аспектах. Тому слід констатувати, що дефіцит інформації значно знижує достовірність рейтингових оцінок. Національні рейтингові агентства неефективно виконують свої функції своєчасного інформування інвесторів про ризики емітентів.

На підставі викладеного пропонуємо вжити такі заходи:

1. Провести повторну акредитацію всіх рейтингових агентств на рівні уповноважених органів регулювання (Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку) на предмет адекватності наданих оцінок випадкам дефолтів банків і сучасним стандартам бізнесу.
2. Розробити спільними зусиллями професійних асоціацій та зацікавлених органів регулювання базові стандарти рейтингового оцінювання фінансових установ, у тому числі банків, зокрема щодо обґрунтування оцінок, кваліфікації експертів, уникнення конфліктів інтересів і моніторингу, в межах гармонізації механізму регулювання рейтингових агентств із нормативно-правовою базою ЄС.
3. Вимагати від рейтингових агентств опублікування статистики дефолтів банків за класами рейтингів, а від банків – своєчасного оприлюднення змін у кредитних рейтингах із коментарями аналітиків. Попереджати учасників ринку (інвесторів) про необхідність уникнення залежності в оцінках платоспроможності банків як позичальників та емітентів лише від кредитних рейтингів.
4. Стимулювати перехід рейтингових агентств до моделі бізнесу, яка дає можливість уникати конфлікту інтересів, запобігати діяльності на засадах “магазину з продажу рейтингів” і запроваджувати сучасні стандарти корпоративного управління в агентствах.

Список використаних джерел

1. *Долінський Л.* Моделювання кредитних рейтингів за національною та міжнародною рейтинговими шкалами / Л. Долінський // Вісник НБУ. – 2010. – № 10. – С. 50–54.
2. *Могилко Л. В.* Кредитні рейтинги боргових зобов'язань України та чинники їх поліпшення / Л. Могилко // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2012. – № 4. – С. 91–95.
3. *Карапетян О. М.* Кредитний рейтинг як інструмент впливу на індикатори фінансової стійкості держави / О. М. Карапетян // Наука й економіка. – 2013. – № 4 (32). – Т. 1. – С. 75–79.
4. *Пластун О. Л.* Міжнародні інвестиційні рейтинги як засіб усунення інформаційної асиметрії на макроекономічному рівні / О. Л. Пластун, О. В. Дудкін // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 3. – С. 191–198.
5. *Юркевич О. М.* Кредитні рейтинги як інструмент оцінки кредитного ризику / О. М. Юркевич // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки,

- молоді та спорту України, ДВНЗ “Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана”; відп. ред. А. М. Мороз. – К. : КНЕУ, 2009. – Вип. 13. – С. 130–136.
6. Chava S. Managerial agency and bondcovenants // S. Chava, P. Kumar, A. Warga // Review of Financial Studies. – Vol. 23. – 2010. – 1120–1148.
 7. Kisgen D. J. Do regulations based on credit ratings affect a firm's cost of capital? / D. J. Kisgen, P. E. Strahan – Review of Financial Studies. – Vol. 23. – 2010. – P. 4321–4347.
 8. Sound Practices at Largeintermediaries: Alternatives to the Use of Credit Ratings to Assess Credit Worthiness. – ConsultationReport. – The Board of the International Organization of Securities Commissions. CR05/2015. – May 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD486.pdf>.
 9. Commission Orders Granting NRSRO Registration [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sec.gov/ocr/ratingagency.html>.
 10. Dodd-Frank ActTitle IX, Subsection C—Improvements to the Regulation of Credit Rating Agencies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sec.gov/divisions/marketreg/ratingagency/wallstreetreform-cpa-ix-c.pdf>.
 11. Credit Rating Agencies and Nationally Recognized Statistical Rating Organizations (NRSROs). Final Rules. Effective November 14, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sec.gov>.
 12. Guidelines and Recommendations on the Scope of the CRA Regulation. FinalReport. – European Securities and Markets Authority (ESMA). – 17 June 2013 ESMA/2013/720 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.esma.europa.eu>.
 13. Regulation (EU) № 462/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 amending Regulation (EC) № 1060/2009 on credit rating agencies Text with EEA relevance [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32013R0462>.
 14. Reporting requirements for credit rating agencies (CRAs) on feescharged by CRAs to their clients. – Regulation. European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:JOL_2015_002_R_0001.
 15. Reporting requirements to CRAs for the European Rating Platform. – Regulation. European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:JOL_2015_002_R_0002.
 16. Competition and Credit Rating Agencies. – OECD. – 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/regreform/sectors/46825342.pdf>.
 17. Національне рейтингове агентство “Стандарт-Рейтинг” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://standard-rating.com>.
 18. Національне рейтингове агентство “Кредит-Рейтинг” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.credit-rating.ua>.
 19. Національне рейтингове агентство “Експерт-Рейтинг” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.expert-rating.com>.
 20. Національне рейтингове агентство “Рюрік” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rurik.com.ua>.
 21. Національне рейтингове агентство UCRA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ucra.com.ua>.
 22. Національне рейтингове агентство “IBI-Rating” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibi.com.ua>.
 23. The Disclosure Requirements for Issuers, Originators and Sponsors on Structured Finance Instruments. – Regulation. European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/XT/?uri=OJ:JOL_2015_002_R_0003.

*Стаття надійшла до редакції
19 березня 2015 року*